

EPISODE 6 GRENSEOVERSKRIDENDE ATFERD

OVERSIKT OVER UNDERVISNINGEN

Dette kan om ønskelig kopieres opp og deles ut til deltakerne som en oversikt/oppsummering.

Intro v/Kari Margrethe Solvang

- I 2017 ble det satt i gang en #metoo-bevegelse i USA som rettet søkelyset mot sextrakassering, spesielt i arbeidslivet, og som spredte seg til hele verden.
- Allerede på 1980- og 90-tallet stod modige kvinner fram i media og fortalte om seksuelle krenkelser av ledere i kristne miljøer.
- Seksuelle krenkelser handler ikke bare om synd, men om misbruk av makt.

Undervisning v/Tormod Kleiven

- Som leder er du alltid i en maktposisjon i forhold til de du er ledere for.
- Du har makt til å bety en positiv forskjell for noen. Tillitsmakt er den makten du har i kraft av at du er en leder. Lederposisjonen gjør at andre har tillit til deg og lytter til deg, og du kan gi støtte og omsorg.
- Denne tilliten kan også misbrukes til å få andre til å gjøre noe de egentlig ikke vil, eller f.eks. til å utnytte en deltaker som blir forelsket i lederen. Hvis en leder innleder en seksuell relasjon til en deltaker, handler det om maktmisbruk, fordi det er ubalanse i makt mellom dem.
- En leder som flørter eller forteller seksualiserte vitser tråkker over andres intimitetsgrenser. En intimitetsgrense handler om hvor nært inn på livet vi ønsker at andre skal komme. Det kan variere fra person til person ut fra den relasjonen vi har til vedkommende.
- Som leder er det vårt ansvar å ikke tråkke over en annens intimitetsgrense.
- Når en ungdom betror seg til en leder om vonde opplevelser, kan det oppstå en god følelse av fortrolighet og nærhet som kan forveksles med forelskelse. Det er viktig at lederen er bevisst på det, og ikke utnytter situasjonen til å dekke egne behov.
- Vær obs på at omfavelse og klem kan misforstås og skape forvirring og ikke hører hjemme i en sjelesorgrelasjon.
- Seksuelt krenkende atferd kan også skje på digitale flater. Snapchat med seksualisert innhold, f.eks. på kanten-vitser, nakenbilder og lignende, er grenseoverskridende atferd som kan gjøre like stor skade som fysiske krenkelser. Det kan også være straffbart i likhet med fysiske krenkelser.
- Seksuelle krenkelser setter vonde avtrykk i deres liv som rammes. Ofte skapes det forvirring fordi lederen får den andre til å tro at det er et gjensidig forelskelsesforhold.
- Den utsatte blir påført og sittende igjen med en urettmessig skam og skyldfølelse.
- Ansvaret ligger alltid ene og alene hos den som er i en lederposisjon.

INFORMASJON OM UNDERVISNINGSVERSJONEN AV FILMEN

Dersom du ønsker å stoppe opp og samtale underveis i framvisningen, kan du bruke den strukturerte undervisningsversjonen av filmen. Nedenfor er en oversikt over spørsmålene til samtale som er lagt inn på hver av plakatene på de ulike tidsangivelsene, med noen stikkord som det kan være nyttig å komme innom i samtalen. Stikkordene er ikke ment å være utfyllende for svarene.

Tidsangivelse: 02:35

Hva kjennetegner #me-too sakene som er blitt kjent gjennom media?

(Ofte stor aldersforskjell, forskjell i posisjon og erfaring, ofte fest og alkohol, vanskelig for den med minst makt å sette grenser eller trekke seg unna.)

Tidsangivelse: 10:53

1. Hvordan kan ledere bidra til å skape gode og trygge miljøer?

(Trygge og forutsigbare rammer, legge vekt på å inkludere alle, ikke flørte eller henge ut noen, ta tak i uakseptable situasjoner og sørger for at alle blir ivaretatt, med mer.)

2. Samtal om begrepet tillitsmakt. Hva betyr det på godt og vondt at du som leder har en slik makt?

(Tillitsmakt: At du har mulighet til å påvirke og få innflytelse over andre fordi du er leder. Deltakere har tillit til deg som leder fordi du representerer noe trygt.

Prøv å få gruppa til å reflektere over egne erfaringer av å være i en lederrolle og hvordan de har erfart å ha en slik makt, eller hvordan de har erfart at andre har hatt en slik makt i forhold til dem.

Hva det betyr på godt og vondt: Mulighet til å bety noe positivt eller negativt, gi støtte og hjelp til de som har det vanskelig, oppmuntre, styrke andres selvtillit, peke på Jesus for noen, mm. Såre og krenke, overse, trække over andres intimitetsgrenser, mm.)

3. Hvordan kan vi forebygge at våre ungdommer begår eller blir utsatt for seksuelle krenkelser i sosiale medier?

(En kan samtale med ungdommer om hva som er greit og ikke greit når det gjelder meldinger, deling av bilder, si fra om at det å sende nakenbilder og seksualiserte meldinger er ulovlig og straffbart, snakke om hva slags kultur en ønsker å skape, hva som skaper trygghet og utrygghet osv. Se mer om dette emnet under **Ressurser** i dokumentet

[Handlingsprosedyre ved grenseoverskridende atferd i sosiale medier.](#)

Tidsangivelse: 16:30

1. Seksuelle krenkelser skaper forvirring, sies det i undervisningen. Hva betyr det og hvorfor er det slik?

(Når en leder krenker en annens intimitetsgrenser, oppstår det mange forvirrende spørsmål og motsetningsfylte følelser i den som blir utsatt for grenseoverskridelsene. En kan føle seg både smigret og krenket. Hva mener han/hun? Vil han/hun være kjæreste med meg? Hva skal jeg gjøre nå? Skal jeg trekke meg unna? Skal jeg være med på det? Hvordan kan jeg si nei uten at det blir flaut? Er dette ok eller er det feil?

Forvirring oppstår fordi den som er leder gir signaler som ikke hører hjemme i denne relasjonen. En leder skal være en trygg voksenperson i forhold til deltakere.)

2. Samtal om hvilke konsekvenser seksuelle krenkelser får for den som rammes.

(Ta gjerne utgangspunkt i den historien som fortelles i filmen. Seksuelle krenkelser kan sette mange vonde spor. I forhold til *selvbildet*: en føler seg verdiløs, «brukt», en som ikke er verdt noe. Skamfølelse: den utsatte tenker at «det må være noe galt med meg siden dette skjer». Usikkerhet i forhold til *gudsrelasjonen*: Hvor er Gud i dette, hvorfor hjelper han meg ikke? Er det riktig når han eller hun som gjør det er en kristen leder? *Fysiske følger*: ubehag overfor egen kropp og usikkerhet i forhold til egen seksualitet. *Psykiske følger*: angst, skyldfølelse, usikkerhet, selvforakt, depresjon mm.)

Tidsangivelse: 18:15

- 1. Tenk deg at du får en betroelse fra en deltaker i ditt miljø om at han eller hun har blitt utsatt for en seksuell krenkelse av en leder. Hvordan ville du reagert? Hva ville du gjort?**
(Lytt, forklare at dette ikke er hans eller hennes skyld, men at det er lederen som har gjort noe galt og at ansvaret ligger hos lederen. Be om lov til å koble på en mer erfaren leder som kan gi veiledning i forhold til hva som må gjøres videre. Skriv ned det deltakeren fortalte etter samtalen, slik at det som ble sagt kan formidles riktig videre og kontakt en erfaren voksen leder. Sørg for at deltakeren får oppfølging).
- 2. Er det noe dere vil kommentere eller stille spørsmål om til slutt?**

FORSLAG TIL SAMTALESPØRSMÅL

Hvis du ønsker å kjøre hele filmen først, og ta samtalen til slutt, kan du velge blant spørsmålene nedenfor ut fra gruppas modenhet og hva du tenker er mest aktuelt, eller lage dine egne spørsmål. Det er ikke et mål å komme gjennom alle spørsmålene.

1. Hva stoppet dere opp ved i dagens samling? Var det noe som var vanskelig å forstå? Lærte dere noe nytt? Reagerte dere på noe?
2. Tormod sier i undervisningen at en leder alltid er i en maktposisjon. Hva tenker dere at det betyr?
3. Tenk deg at du er leder på en leir, og observerer at en annen leder flørter med en deltaker, noe deltakeren åpenbart liker godt. Hun setter seg på fanget til lederen og han holder rundt henne mens de tuller og fleiper. Hvorfor og på hvilken måte er dette misbruk av makt? Hvordan tenker dere at det ville vært riktig av lederen å håndtere denne situasjonen? Hva ville være viktig å formidle til denne lederen på tomannshånd?
4. Hva er intimitetsgrenser? Hvordan kan vi lære oss å bli mer oppmerksomme på andres intimitetsgrenser?
5. Hva tenker dere kjennetegner gode og trygge miljøer, og hvordan kan ledere bidra til å skape det?
6. Hva slags ansvar har vi som ledere i forhold til sosiale medier? Hvordan kan vi motvirke at det skjer grenseoverskridende atferd i våre miljøer i forhold til deling av seksualiserte bilder og tekster gjennom sosiale medier, Snapchat og annen kanaler?
7. Tenk deg at en leirdeltaker kommer til deg siste dag på leiren og sier: *Du må ikke si dette til noen. Men Øyvind (hovedleder på leiren) spurte om jeg ville komme inn på rommet hans i går kveld, og så lå vi sammen. Det er min skyld, som gikk inn til ham. Men jeg synes det er så vanskelig.* Hvordan ville du møte henne? Hva ville du gjøre videre?
8. Hvem ville dere kontaktet hvis dere fikk en betroelse om grenseoverskridende atferd eller selv ble utsatt for noe ubehagelig? Hvem i deres sammenheng sitter med ansvar for å håndtere slike saker?
9. Et bibelspørsmål: Les Jes 57,15. Hva sier det om Guds hjerte for den som er krenket og hva betyr det for vår måte å opptre på?

Forslag til en bønn å be: «Gode far, takk for din uendelige respekt og kjærlighet mot oss. Vis oss hvordan vi kan respektere og elske andre mennesker, stå opp mot urett og stå sammen med de som er blitt såret. Amen»

AKTUELLE PROBLEMSTILLINGER

Tillit, makt og sårbarhet

Sårbarhet er en sunn og viktig bestanddel i det å være menneske. Det finns ikke kjærlighet og tillit uten sårbarhet. Når vi viser tillit, er det alltid en risiko for at vi kan bli avvist, vi risikerer å bli såret, tilliten kan bli misbrukt. Men dersom vi ikke tar sjansen på å knytte oss til andre mennesker, så mister vi oss selv.

Barn og unge er sårbare fordi de har færre ressurser enn ledere. De er usikre på seg selv, de prøver å finne ut hvem de er, de har ikke så mye livserfaring enda, eller kunnskap om seg selv og kroppen sin, om hva som er gode grenser osv. Det gjør at de er avhengig av at andre ivaretar dem. Det er rett og godt at det er slik. Derfor innebærer det å bli vist tillit alltid et stort ansvar.

Tillit og makt er to svært sentrale begreper i denne undervisningen. Det kan derfor være nyttig å dukke litt mer ned i hva vi legger i begrepene.

Tillit er et grunnleggende menneskelig trekk. Tillit handler om å stole på at andre vil oss vel, å våge å utlevere seg selv, å slippe noen inn i våre private rom. Uten tillit blir vi harde, kyniske og bitre. Når vi viser noen tillit og deler våre innerste tanker og følelser, blir vi også sårbare. Vi blir sårbare fordi vi tillater andre å få del i noe som er viktig og personlig for oss. Det gjør at den andre dermed får makt og innflytelse i våre liv. Det den andre sier og gjør, får stor betydning på godt og vondt. Derfor gjør det også så vondt når noen misbruker tilliten. Misbruk av tillit er å trække på den som er sårbar.

Vi har alle makt, ikke bare i kraft av å være leder. Makt er til stede i alle mellommenneskelige relasjoner, i alt samspill. Det er ikke mulig å plassere seg i en maktfri sone fordi maktens innhold er vevd inn i et hvert samspill og er til stede i et hvert møtepunkt mellom mennesker.

Den klassiske definisjonen av makt handler om å få gjennomslag for sin vilje, selv om det vekker motstand (Max Weber) Makt er i utgangspunktet et nøytralt begrep, det kan brukes enten positivt eller negativt, til å gjøre godt eller vondt.

Det som særpreger lederrollen, er at vi er i en rolle med asymmetrisk makt, maktubalanse. Et asymmetrisk maktforhold betyr at den ene har større makt enn den andre. Det er ansvarsfullt å være i en maktposisjon i forhold til et annet menneske. Er du i en maktposisjon, gir det deg muligheter for å ivareta og styrke opplevelsen hos den andre om at det er OK å være seg. Du har samtidig ansvaret for hvordan du forvalter denne makten – til å ivareta den andre eller til å såre og gjøre den andre vondt.

Det er i stor grad målbart hvem som er den mektige. Det er både knyttet til posisjon og rolle, alder og modenhet. En lærer er i en maktposisjon i forhold til en elev, en lege i forhold til en pasient, foreldre i forhold til barn, en leder i forhold til deltakere, for å ta noen eksempler. Det er alltid den som har mest makt, som er ansvarlig for at makten ikke misbrukes.

Hva menes med seksuelle krenkelser?

I undervisningen bruker vi følgende begreper når vi snakker om seksuelle krenkelser: misbruk av tillitsmakt, ubalanse i makt mellom to personer, å trække over andres intimitetsgrenser.

En definisjon fra [Retningslinjer for håndtering av seksuelle krenkelser](#) som brukes av mange kristne organisasjoner og kirkesamfunn er følgende: *Med seksuelle krenkelser menes at den som har størst*

makt i relasjonen mellom personer i et asymmetrisk maktforhold, anvender en seksualisering av relasjonen på en slik måte at den andres intimitetsgrenser blir krenket.

Det er altså snakk om en asymmetri eller ubalanse i makt, der den med minst makt blir krenket. Å bli krenket vil si å føle seg nedvurdert, ydmyket og tråkket på av en annen, å få skadet sitt selvbylde. En *seksuell* krenkelse rammer hele mennesket, både kropp, kjønn, følelser, grenser, tro, verdier og relasjoner. En relasjon som i utgangspunktet ikke er seksuelt ladet, kan bli gjort om til en seksualisert relasjon ved flørting, kroppsspråk, berøring eller på andre måter. Det er alltid den som er i maktposisjonen som har ansvaret for om dette skjer og for å ivareta den andre og sørge for at den andres intimitetsgrenser ikke blir krenket.

Den som utsettes for seksuelle krenkelser blir påført en urettmessig opplevelse av skyld og skam som setter vonde spor:

- 1) Opplevelse av medskyldighet: jeg gjorde ikke nok for å forhindre overgrepet, jeg burde ha skjønt, jeg skulle sagt nei... = skyldfølelse
- 2) Jeg er annerledes enn andre: det må være noe galt med meg som gjør at jeg ble utsatt for dette = skamfølelse

Denne skyld- og skamfølelsen blir påført den krenkede utenfra, av krenker. Det er krenkers virkelighetsforståelse som blir den gyldige, ved at han f.eks. sier: «*Du ville det selv. Du var med på det du også. Det er jo bare en forelskelse. Du kunne jo bare sagt nei*». Men den som ble krenket hadde ikke mulighet til å si nei, fordi hun ble fanget av krenkers makt til å definere virkeligheten, dvs. at hun ble påført krenkers forståelse av hva som skjedde. (Vi bruker for enkelhets skyld «han» om krenker og «hun» om den utsatte, selv om også gutter/menn kan bli utsatt og jenter/kvinner kan krenke andre.)

Krenkers måte å forstå virkeligheten på, blir opprettholdt ved at krenkeren ofte pålegger den utsatte taushet: «*Dette må du ikke si til noen! Ingen vil tro på deg. Hvis du sier noe, ødelegger du livet mitt.*» Pålagt taushet blir brukt som et maktmiddel til å opprettholde krenkelsen. Slik blir den utsatte ført inn i et taust og innestengt rom, uten mulighet til å få hjelp til å forstå hva som har skjedd, til å få motforestillinger mot opplevelsen av medansvar, skyld og skam.

Veien fra krenkelse til oppreisning handler om å bryte tausheten og ved hjelp av andres perspektiver få mulighet til å arbeide med å kvitte seg med dette vonde fotavtrykket som krenker har satt i den utsattes liv.

FORDYPNING

Hva er viktig for den krenkede?

Hvis noen kommer til deg og forteller at de har vært utsatt for handlinger av seksualisert art av en kristen leder, er det avgjørende at den krenkede skal oppleve å bli hørt, tatt på alvor og bli ivaretatt.

Å bli hørt:

Det skjer ved at du lytter til historien, bekrefter historiens alvor med utgangspunkt i det du har hørt og gir trygghet på at du har sett virkeligheten slik den utsatte har opplevd den. Det er viktig å formidle at du vil støtte henne (eller han) og være med henne i prosessen videre. Hvis du ønsker å trekke inn en mer erfaren leder i saken, kan du spørre om lov til å gjøre det. Du kan alltid søke råd i en slik sak anonymt, uten å oppgi navnet på den som har fortalt historien.

Å bli tatt på alvor:

Det skjer ved at du bekrefter alvorret og viktigheten av å gå videre med saken til de ansvarlige i organisasjonen/ kirkesamfunnet. Forklar at det alltid er lederen som har hele ansvaret, understrek at det ikke er den utsattes skyld.

Hvis du ikke kjenner retningslinjene i den sammenhengen dette skjedde, skal du be om lov til å undersøke nærmere med en ansatt og si at du vil ta kontakt med henne igjen og forklare hvordan retningslinjene er. Det er viktig for den utsattes opplevelse av trygghet at hun blir kjent med saksgangen, får vite hvem som blir informert om saken og hva som skjer videre.

NB! Du skal aldri selv kontakte krenker og spørre om den historien du har blitt fortalt er sann. Det vil være veldig ødeleggende for håndteringen av saken.

Å bli ivaretatt:

Den utsatte må få oppleve at hun selv har kontroll over hva som skjer videre. Hvis hun er myndig, bestemmer hun selv over sin historie, og du skal ikke gjøre noe uten tillatelse. Hvis hun ikke ønsker at du skal gå videre med saken, må du bruke tid på å skape trygghet og motivere til å få tillatelse. Et viktig argument er at flere kan bli utsatt hvis saken ikke blir tatt opp med krenker.

Å få informasjon underveis i sakshåndteringen er en viktig del av det å bli ivaretatt. Den utsatte må få en kontaktperson som hun kan ringe og spørre, hvis det er noe hun lurer på.

Tilbud om sjelesorg av en person som ikke er involvert i sakshåndteringen, er en viktig ivaretagelse. Det å få en å snakke med som vet hva seksuelle krenkelser handler om og hvilke spor det setter, vil være en hjelp til å håndtere spenningen og frykten og bearbeide den urettmessig påførte skylden og skammen.

Viktig å vite om den krenkedes situasjon:

Det er ikke de ytre handlingene som avgjør krenkelsenes alvorlighetsgrad og hvor vonde spor krenkelsen setter hos den utsatte. Grenseoverskridende handlinger som ytre sett ikke ser så alvorlige ut, kan sette like vonde spor som en voldtekt. Det er graden av tillit i relasjonen til den som begikk krenkelsen, sammen med den utsattes sårbarhet, som avgjør skadevirkningene.

Mange krenkede trenger hjelp til å innse alvoret i det de har vært utsatt for på grunn av binding til krenker og frykt for hvilke konsekvenser det vil få for ham å gå videre med saken. Det er derfor viktig å bruke tid på å forklare hva som er krenkelsens natur, maktforholdet, og plassere ansvar og skyld.

Aggresjonen kommer ofte når krenkelsen blir bearbeidet, og den krenkede tar inn over seg smerten. Det er sunt og viktig i prosessen. Det er viktig å bruke empati, vise forståelse for den krenkedes sinne uten å gå opp i den krenkedes følelser og forsterke dem med egen fordømmelse av krenker. Du skal heller ikke prøve å forminske sinnet ved å forsøke å peke på formildende omstendigheter ved krenkers situasjon eller ved å peke på behovet for forsoning eller tilgivelse. Den utsatte har rett til å være i sine følelser og føle det hun føler. Følelsene må gjennomleves for at hun skal komme videre, og det kan ta tid. Hun trenger hjelp til å løsrive seg fra krenker og bearbeide sine vonde erfaringer uavhengig av hvilke konsekvenser krenkelsene får for krenker.

Forskjellen på et seksuelt forhold og en seksuell krenkelse

Sex handler om personlig hengivelse og kroppslig lyst. Et sentralt element i det kristne menneskesynet er at mennesket er skapt til relasjon og fellesskap. Mennesket søker fellesskap, og seksualiteten er en del av denne relasjonelle (fellesskapsøkende) siden ved mennesket. Vi har en lengsel og søken etter både psykisk, fysisk/seksuell og åndelig intimitet og nærhet. Egen seksualitet kan til en viss grad utforskes i enerom, men den er skapt til å leves ut i fellesskapet. Den er en avgjørende forutsetning for menneskehetens eksistens, fordi sex er nødvendig for å bli flere. Den er en sentral del av det tettteste fellesskapet som er gitt oss i dette livet, nemlig ekteskapet.

Et seksuelt samspill kjennetegnes av at begge parter til enhver tid har mulighet til å velge grad av nærhet og intimitet. Det frivillige valg forutsetter både en gjensidig tillit og en likeverdighet. Den andre kan aldri utelukkende være et objekt for egen nytelse og tilfredsstillelse. Det vil alltid være en vilje til å søke etter hvor den andre er i samspillet, og å velge nærhet og avstand på grunnlag av dette. Denne likeverdighet er et nødvendig utgangspunkt for å etablere en sunn og sann seksuell relasjon. En slik seksuell relasjon forutsetter en likevektighet i makt som gjør at begge kan både se og ivareta hverandre.

Der hvor den ene er i et overmaktsforhold til den andre, vil den med mest makt ofte definere forholdet som likeverdig, ved å omskrive det som skjer f.eks. til en forelskelse eller utroskap. Slik skapes det en illusjon av jevnbyrdighet. Den utsatte lærer å se på det som skjer på samme måte som ham, selv om hun innerst føler det annerledes. Men hennes indre stemme kveles, fordi hans stemme veier tyngst.

Forskjellen mellom et seksuelt forhold og en seksuell krenkelse kan oppsummeres i begrepene *fusjon* og *okkupasjon*. En fusjon er en sammensmelting av to til ett, som er frivillig valgt i gjensidighet og likeverd – og det skjer i åpenhet. En okkupasjon betyr at den sterkeste tar makten over den andre og definerer det som skjer, det skjer i hemmelighet og skaper skamfølelse.

Seksuelle krenkelser handler med andre ord ikke om sex, men om maktmisbruk.

RESSURSER

Kleiven, Tormod: *Når den utsatte blir usynlig*, Luther Forlag

Marie M. Fortune. *Sexual Violence. The Sin Revisited*. Pilgrim Press, 2005.

Anne Louise Kirkengen og Anne Brantzæg Næss. *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. Universitetsforlaget, 2021

Gunnar Ringheim (2015). *Det som ikke skulle skje. Fortellinger om overgrep*. Gyldendal Norsk Forlag, 2015.

[Retningslinjer for håndtering av seksuelle krenkelser. Veiledning for ansatte, frivillige medarbeidere og tillitsvalgte. Felles plan for Indremisjonsforbundet, Misjonssambandet, Normisjon og NMS.](#)

[Handlingsprosedyre ved grenseoverskridende atferd i sosiale medier](#)